

ποτ. γενομ. τοῦ ῥήτ. μ. egy u. n. *verborum traiectio* e helyett: τὴν ἐπ' Ἀριστοφώντος τοῦ ῥήτορος ποτὲ γενομένην μάχην, s. czéloz Theophr. az Ol. 112,3 azaz 330-ban Kr. előtti év elején vívott arbélai ütközetre, a mikor Diodoros tanúbizonyosága szerint Aristophon volt az *archon*. Hogy ama híres Demosthenes és Aeschines közt folytatott perről itt nem lehet szó, azt az egyes szám ῥήτορος bizonyítja, de meg az utána következő másik híres ütközetnek említése is. (405-ben Lysander alatt az Aegospotamosi ütk.). — A fecsegő ember ilyen országszerte ismert dolgokról is szokott beszélni, mint az arbélai vagy az aegospotamosi ütközetről.

Nagyon szemét szúr a 42. lapon háromszor egymás után: *olygarchia*. (ὄλιγαρχία).

Az attikai drachma értékét nem tudom mi alapon szabja H. 33 krajczárra? Holott az 39.29 kr. (l. Ponori Thewrewk Emil, Római-görög pénzszerítés, Pest, 1868. 7. l.).

S minekutána e néhány megjegyzéssel bírálói tisztünk nemleges részének is eleget tettünk, szerencsét kívánunk érdemes tudósunknak mind választásához, mind pedig sikerült fordításához.

FINÁCZY ERNŐ.

Latin verstan és prosodia. Gymnasiumok számára és magán használatra írta Dr. *Pecz Vilmos* gymn. tanár. Budapest, Franklin-Társulat, 1881. 8. 96 lap. Ára 70 kr.

Czélja e könyvecskének a latin verstant és prosodiát a tudomány állásának megfelelőbben adni, mint az eddig történt mi nálunk. Minthogy épen ezen okból a használatos kézikönyvektől lényegesen különbözik, engedek a t. szerkesztőség azon felszólításának, hogy magam adjak számot a könyvecske kidolgozásánál követett eljárásomról.¹⁾ — A könyv berendezésének legjobb képét adja a főbb fejezetek egyszerű felsorolása:

I. *Verstan*: 1. A verstan fogalma és tartalma. 2. A rhythmus és rhythmika fogalma. 3. A rhythmus anyaga. 4. A metrum és metrika fogalma. 5. A hang tulajdonságai: a) A hang ereje. b) A hang húzama. c) A hang foka. d) A hang színe. 6. A láb és a versor. 7. A metrika két-félesége. 8. A latin verstan jellemzése. 9. Ezen verstan jellemzése. *Első rész: A metrum.* Az antik verselés művészetének a metrumban mutató sajtáságai: Elisio, hiatus, ecthipsis, aphæresis stb. Első szakasz:

¹⁾ Az önismertetések, melyeket szívesen közlünk, sohasem zárják ki, még nem is teszik kevésbé szükségessé a bírálatokat. Szerk.

A verslábak. Második szakasz : A verssorok. Első fejezet : A verssorok sajátosságai : Ambitus, membrum, diæresis, cæsura, pausa, tone stb. Második fejezet : A verssorok fajtái : I. Egyféle genushoz tartozó lábakkól álló verssorok : A) A genus par versei. B) A genus duplex versei. C) A genus sescuplex versei. II. Kétféle genushoz tartozó lábakkól álló verssorok : A) Az asynartetus vagy dactylo-trochaicus verssorok. B) A logaoedicus verssorok. *Második rész : A rim. Harmadik rész : A versszakok.* Első szakasz : A versszakok sajátosságai (systema, stropha, epodus). Második szakasz : A versszakok fajtái : Első fejezet : Soros költemények. Második fejezet : Versszakos költemények. *Függelék.* Catullus és Horatius lyrai költeményeinek versmértékei.

II. *Prosodia* : 1. A prosodia fogalma. 2. Ezen prosodia jellemzése. 3. A szótagok mennyisége ismeretének forrásai. *Első rész : Általános szabályok (regulae generales) : A szótag hányfélesége mennyiség tekintetében. A) Rövid szótag. B) Rövid hangzó. C) Hosszú szótag (positio debilis, positio græca). D) Hosszú hangzó. Második rész : Különös szabályok (regulae speciales). I. A végszótagok mennyiségéről. II. Az egytagú szók mennyiségéről. III. A ragok mennyiségéről. IV. A kötőhangzók mennyiségéről. V. A képzők mennyiségéről. VI. A tövek mennyiségéről : A) A név és igetövek tőjelző szótagainak mennyiségéről. B) A tövek mennyiségének változásáról a ragozásban. C) A tövek mennyiségének változásáról a származtatásban. D) A tövek mennyiségének változásáról az összetételben. Függelék : Plautus és Terentius prosodiája.*

Latin verstanomat és prosodiámat, mint már czíme is mutatja, nemcsak a gymnasiumok, hanem azok számára is írtam, kik e tárgyakkal magántanulmány útján akarnak megismerkedni. A részletesebbet kisebb nyomtatással különböztetem meg az általánosabbtól, hogy a könyv a gymnasiumok alsó osztályaiban is használható legyen. A latin verstan mindeddig, mint tudjuk, a régi módon tárgyalatott mi nálunk, kivéve Pirchala Imre nem rég megjelent *Anthologia Latina*-jának metrikai függelékét, melyben a tudomány újabb eredményeit *Anthologiája* számára értékesíti. De e függelék, a mellett hogy a rhythmust mellőzi, sokkal rövidebb és töredékesebb, hogyszem a latin verstan rendszeres egészét nyújthatná. Latin verstanom kidolgozásánál igyekeztem a legjobb kútforrásokat lelkiismeretesen fölhasználni, és az új dolgokat könyvem céljához mérten értékesíteni, csak a kétségtelent használva föl s ovatosan kerülve a merész hypothésiseket vagy bizonytalan részletességeket. Catullus és Hora-

tius versmértékeit részletesen tárgyaltam, de Martialist előmunkálatok hiányában kénytelen voltam mellőzni. A paragraphusokat elapróztam, hogy könnyebben lehessen egyes dolgokra hivatkozni; míg a tartalomjegyzékek részletessége az anyag áttekinthetőségét akarja elősegíteni és a tárgymutató hiányát pótolni.

Használatára nézve azt akarom megjegyezni, hogy elégségesnek tartom, ha a negyedik osztálybeli tanulók tartalmával vázlatosan ismerkednek meg, de oly módon, hogy világos fogalmuk legyen a latin verstan jellemzőbb sajátságairól, különösen pedig azon rendesen összetévesztett vagy meg nem különböztetett dolgokról, melyek a bevezetésben tárgyaltatnak. A versformák közül elégséges a hatos iambus és a hexameter dactylicusnak ismerete, a mennyiben az olvasmány alapján csakis ezen versmértékeket ismerhetik. A felsőbb osztályokban tárgyalhatók aztán Horatius olvasása alapján a többi versmértékek, valamint egyéb nehezebben érthető rhythmikai és metrikai dolgok. Ismételjük, hogy kissé terjedelmesebben írt könyvünket az alsóbb osztályokban is használhatónak tartjuk, épen úgy, mint pl. dr. Heinrich Gusztáv Deutsche Verslehre-jét, mely terjedelménél fogva szintén csak vázlatosan vehető át.

A latin prosodia tárgyalásánál szintén szakítok a régi módszerrel, és azt új, a tudománynak megfelelőbb, t. i. grammatikai alapra fektetem, melyen eddig csak Stier és Bartal-Malmosi dolgozták föl a prosodiát. Jól tudom, hogy sokan lesznek, kik a régi módszerhez ragaszkodva az új irányt kárhoytatni fogják; szabadjon azért e helyt pár szóval annak védelmére kelni.

A prosodia, mint a szótagok mennyiségét tárgyaló tan, a nyelv anyagával foglalkodik. Ugyancsak ezzel foglalkodik az alaktan is, azzal a különbséggel, hogy míg a prosodia a nyelv anyagának csak bizonyos, t. i. quantitásbeli tulajdonságát veszi szemügyre, addig az alaktan a maga összességében karolja fel és ismerteti a nyelv anyagát, tehát annak quantitásbeli tulajdonságát is, úgy hogy a prosodia tulajdonképen nem más, mint a nyelv bizonyos alaktani jelenségeinek rendszeres és kimerítő tárgyalása: *e szerint a prosodiának, mint alaktani tudománynak, az alaktan rendszerével kell bírn*.

És ugyan mi az alaktan rendszere, illetőleg minő sorrendet követ az a nyelv anyagának ismertetésében? Egy kis általános, tájékoztató bevezetés után szól a szavak azon alkatrészeiről, melyek azoknak mint fogalmaknak egymáshoz való viszonyukat jelzik, t. i. a ragozokról a nevek és igék ragozásában. Valamit azonban még sem dolgoz föl az alaktan a nyelv anyagából: nem sorol föl t. i. min-

den szót, ismertette annak jelentését, hanem a szótárra bízta e föl-
adat megoldását.

Ha tehát a prosodiának az alaktan rendszerével kell bírni, akkor egy általános, tájékoztató bevezetés után neki is előbb a ragoknak, azután a kötőhangzóknak, képzőknek és töveknek quantitásáról kell szólnia. És mivel a nagyszámú tövek quantitása nagyrészt csakis szótári rendben ismertethető, ezt a prosodia is egy külön *prosodiai tőszótárnak* kénytelen átengedni, mely annak épen oly szükségességére, mint a nyelvtané a közönséges szótár.

Én e tények igazságáról meg lévén győződve, az alaktan rendszerét követtem a latin prosodia kidolgozásában. Annyira észszerűtlenek és elavultak a régi prosodiák, hogy — azt hiszem — senki se fogja hibául betudni nekem, ha a már Németországban is föltűnedező újabb irányhoz csatlakozom. A prosodiára vonatkozó úgy nevezett «versus memoriales» igen jó szolgálatokat tehetek abban a korban, a mikor még latinul tanítottak az iskolákban, ma azonban nemcsak hogy elavultak, de megmagyarázásuk és betanulásuk igen sok időt rabol a latin olvasmánytól, és vajmi kevés haszonnal jár.

És most áttérek a részletekre.

Az általános szabályokban a szokottnál nagyobb pontosságra törekszem, megkülönböztetve a szótagok és hangzók quantitását és kimutatva (mi közben részint a régi, részint egy pár új, általam képzett terminus technicus-t használok), mikor rövid vagy hosszú a szótag és mikor rövid vagy hosszú a hangzó.

A rövid és hosszú szótagon kívül még csak olyan szótagot különböztetek meg, mely tetszés szerint majd rövidnek, majd hosszúnak vehető. Nem fogadom el tehát azt az indokolatlan különbséget, melyet az úgynevezett közös és kétes (communis és anceps) szótagok között tesznek, hanem e kifejezéseket: «közös», «kétes» (communis, anceps) a harmadik fajta, azaz részint röviden, részint hosszúan használható szótag megnevezésére használom.

Hogy az alaktani rendszer mellett még sem kezdettem a szótagok mennyiségét mindjárt alaktani categoriák szerint tárgyalni, hanem előbb a végszótagok mennyiségéről szólok, annak oka az, hogy a végszótagokban (mint azt az illető helyen is kifejtem) olyan, az egyes alaktani categoriákba tartozó (ragbeli, kötőhangzói, képzői és tövi) szótagok fordulnak elő, melyek mindenikére közös szabályok illenek, és így az ilyen sajátosságú szótagok tárgyalása meg is kell hogy előzze a többiekét.

A mód- és időjelzőket csak ragoknak nevezem, abból az elvből

indulva ki, hogy «képzőnek» csak az nevezhető, mi egy új fogalmat jelentő szót képez. «Tőjelzőnek» nevezem a tövek végszótagát, mely szerint meghatározzuk, hogy minő tövű valamely szó.

Prosodiám nem tárgyalja a többtagú név- és igetövek nem tőjelző szótagainak, a többtagú igetöveknél a præs., perf. és sup. töveinek, továbbá a többi beszédrészek több mint egytagú töveinek mennyiségét, mikről szólni, mint már említettem, egy prosodiai tőszótár feladata. Megteszi ugyan a szolgálatot egy közönséges szótár is, hanem a mi szótáraink e tekintetben nem igen megbízhatók, pl. hogy mást ne említsek, a kolozsvári szótár is sok hibát mutat a quantitas jelzésében.

Használatát illetőleg úgy vélekedem, hogy a negyedik osztályban elégséges az egésznek vázlatos, de a végszótagokról, egytagú szókról, ragokról és kötőhangzókról szóló részek alapos ismerete. A felsőbb osztályokban részletesen átvehetők az általános szabályok, továbbá a képzőkről, de különösen a tövekről szóló szabályok.

Ezeket tartottam szükségesnek könyvemről megjegyezni, melyet még egyszer a t. kartársak figyelmébe ajánlok. Ismerem a kezdet nehézségeit, s épen azért nem tartom munkámat hiba nélkül valónak. Annál is inkább elvárom a szakértők jóindulatú megjegzéseit.

Dr. PECZ VILMOS.

Görög elemi olvasókönyv. Szerkesztette *Dávid István*, pozsonyi főgymn. tanár. I. rész. Az ötödik osztály számára. Pozsony 1880. Ára 1 frt.

Nulla dies sine linea, azaz magyarul, ha iskolakönyvről van szó: nincs év új görög olvasókönyv nélkül. Minthogy a görög olvasókönyvek ekkép gombamódra felszaporodnak, azon kérdés támad, jogosult-e ezen lázas productio. Hisz ép görög olvasókönyv gyanánt oly segédeszközzel birunk, melylyel minden tekintetben megelégedhetünk: Schenkl olvasókönyve valóban megérdemli azon általános elterjedést, melynek az egész mívelt Európában örvend. Könyvünk szerzője maga is érzi, hogy ilyen vetélytárral szemben könyvének megjelenése igazolására szorul; ezért az előszóban meg is támadja Schenkl-t és iparkodik kimutatni, hogy új görög olvasókönyv valóban szükséges.

Kifogásai közül csak egy válik be, t. i. hogy Schenkl olvasókönyvét, melyet mintegy harmincz év óta használunk iskoláinkban, a tanulók kezén forgó fordítások kevésbé hasznavehetővé tették. Dávid úr azon kifogását, hogy Schenkl mondatai tulságosan nehe-